

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

FARMAKOLOGIYADA INGLIZ TILIDAGI RETSEPTLARNI O'ZBEK TILIGA TO'G'RI TARJIMA QILISH: TERMINOLOGIK XUSUSIYATLAR VA DORI VOSITALARINI QO'LLASH XAVFSIZLIGI

Gulnoza Muyinjonovna Mansurova

Siyob Abu Ali ibn Sino Technical School of Public Health,
Samarkand, Uzbekistan

Annotatsiya: Ushbu maqolada farmakologiyada ingliz tilida yozilgan retseptlar va dori vositalarini qo'llash bo'yicha ko'rsatmalarni o'zbek tiliga to'g'ri tarjima qilishning lingvistik, terminologik va amaliy jihatlari yoritiladi. Dori shakllari, dozalash, yuborish yo'llari, qabul qilish chastotasi va davolash davomiyligini ifodalovchi terminlarning tarjimasi tahlil qilinadi. Shuningdek, qisqartmalarni noto'g'ri talqin qilish, o'lchov birliklarini chalkashtirish va ko'rsatmalarning mazmunini o'zgartirib yuborish bilan bog'liq xavflar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot usuli sifatida ilmiy va me'yoriy manbalarning tavsifiy tahlili hamda inglizcha farmakologik iboralarning qiyosiy-lingvistik tahlili qo'llanildi. Tahlil natijalari retsept tarjimasida so'zma-so'z tarjimadan ko'ra, asl tibbiy mazmunni saqlash, terminologik izchillik va noaniq ko'rsatmalarni mutaxassis tomonidan tekshirish muhimligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: farmakologiya, retsept, ingliz tili, o'zbek tili, tibbiy tarjima, farmakologik terminologiya, dozalash, dori vositalari xavfsizligi, qisqartmalar.

INTRODUCTION

Farmakologiya dori vositalarining organizmga ta'siri, qo'llanilishi, dozalari va xavfsizligiga oid bilimlarni o'rganuvchi muhim tibbiy fanlardan

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

biridir. Zamonaviy tibbiyotda ingliz tili xalqaro ilmiy adabiyotlar, dori vositalari haqidagi yo‘riqnomalar, klinik tadqiqotlar va tibbiy axborot almashinuvida keng qo‘llanadi. Shu sababli ingliz tilidagi retseptlar hamda dori vositalarini qabul qilish bo‘yicha ko‘rsatmalarni to‘g‘ri tushunish va tarjima qilish tibbiyot hamda farmatsiya ta‘limida muhim ahamiyat kasb etadi.

Retsept tarjimasi oddiy til almashtirish jarayoni emas. Unda dori nomi, faol modda, dori shakli, konsentratsiya, doza, yuborish yo‘li, qabul qilish chastotasi va davolash davomiyligi kabi klinik ahamiyatga ega ma‘lumotlar saqlanishi kerak. Ushbu elementlardan birining noto‘g‘ri talqin qilinishi dori vositasidan foydalanish bo‘yicha ko‘rsatmaning buzilishiga olib kelishi mumkin. Dori vositalari bilan bog‘liq hujjatlarda noaniq qisqartmalar va noto‘g‘ri yozilgan dozalash birliklari xatolik xavfini oshirishi xalqaro tavsiyalarda ham qayd etilgan [1–3].

Maqolaning maqsadi ingliz tilidagi retsept va dori qo‘llash ko‘rsatmalarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda uchraydigan asosiy terminologik muammolarni aniqlash, tarjima tamoyillarini tizimlashtirish va tibbiy ta‘limda foydalanish mumkin bo‘lgan amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA USULLAR (MATERIALS AND METHODS)

Maqola tavsifiy-nazariy sharh shaklida tayyorlandi. Tahlil uchun dori vositalari terminologiyasi va retseptlarni rasmiylashtirishga oid ilmiy adabiyotlar, dori vositalari bilan bog‘liq xatolarni kamaytirish bo‘yicha tavsiyalar hamda xalqaro tibbiy tashkilotlarning ochiq materiallari tanlab olindi.

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi:

- Tavsifiy tahlil — retsept va dori qo‘llash ko‘rsatmalarining asosiy tarkibiy qismlarini o‘rganish.
- Qiyosiy-lingvistik tahlil — inglizcha farmakologik terminlar va ularning o‘zbekcha muqobillarini taqqoslash.

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

- Terminologik guruhlash — dori shakllari, dozalash, yuborish yoʻllari va qabul qilish tartibiga oid iboralarni guruhlarga ajratish.
- Xavf tahlili — noaniq qisqartmalar, oʻlchov birliklari va koʻrsatmalarni notoʻgʻri tarjima qilish bilan bogʻliq holatlarni baholash.

Mazkur ishda bemorlar ishtirokidagi tajriba, klinik sinov yoki statistik soʻrov oʻtkazilmadi. Shu sababli natijalar empirik klinik dalillar emas, balki manbalar va misollarning sifat jihatidan tahliliga asoslanadi.

Retsept tarkibidagi asosiy terminlar

Ingliz tilidagi retseptlarni tarjima qilishda terminlarning mazmunini saqlash va bir xil tushunchani maqola davomida bir xil atama bilan ifodalash lozim.

Inglizcha termin	Oʻzbekcha muqobili
Prescription	Retsept
Active ingredient	Faol modda
Dosage form	Dori shakli
Tablet	Tabletka
Capsule	Kapsula
Oral solution	Ogʻiz orqali qabul qilinadigan eritma
Suspension	Suspenziya
Ointment	Surtma
Cream	Krem
Drops	Tomchilar
Dose	Doza
Dosage regimen	Dozalash tartibi
Route of administration	Yuborish yoki qoʻllash yoʻli
Frequency of administration	Qabul qilish chastotasi

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

Duration of treatment	Davolash davomiyligi
Side effects	Nojo‘ya ta’sirlar
Contraindications	Qo‘llash mumkin bo‘lmagan holatlar
Instructions for use	Qo‘llash bo‘yicha ko‘rsatmalar

Terminlarni tarjima qilishda kontekst hisobga olinishi zarur. Masalan, *solution* umumiy ma’noda “eritma” deb tarjima qilinadi, ammo *oral solution* birikmasida uning og‘iz orqali qabul qilinishi aniq ko‘rsatiladi. *Drops* so‘zi esa dori vositasining qo‘llanish joyi ko‘rsatilmagan holda faqat “tomchilar” deb tarjima qilinishi mumkin; ko‘z, quloq yoki burun tomchilari ekanini aniqlash uchun to‘liq matn kerak.

Dori vositasini qo‘llash bo‘yicha ko‘rsatmalar tarjimasi

Quyidagi misollar inglizcha iboralarni o‘zbek tilida aniq va tabiiy ifodalash usulini ko‘rsatadi. Ular til o‘rganish uchun keltirilgan, individual davolash tavsiyasi hisoblanmaydi.

Inglizcha ibora	O‘zbekcha tarjimasi
Take by mouth.	Og‘iz orqali qabul qilinsin.
Take with food.	Ovqat bilan birga qabul qilinsin.
Take after meals.	Ovqatdan keyin qabul qilinsin.
Apply to the affected area.	Zararlangan sohaga qo‘llansin.
For external use only.	Faqat tashqi qo‘llash uchun.
Shake well before use.	Ishlatishdan oldin yaxshilab chayqatilsin.
Store below the stated temperature.	Belgilangan haroratdan yuqori bo‘lmagan sharoitda saqlansin.
Keep out of the reach of children.	Bolalar ololmaydigan joyda saqlansin.

Inglizcha: “Take one tablet by mouth twice daily after meals.”

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

O‘zbekcha tarjimasi: “Bir tabletkadan kuniga ikki marta, ovqatdan keyin og‘iz orqali qabul qilinsin.”

Bu misolda *one tablet* — “bir tabletk”, *by mouth* — “og‘iz orqali”, *twice daily* — “kuniga ikki marta”, *after meals* esa “ovqatdan keyin” deb tarjima qilinadi. Biroq bu jumla faqat tarjima namunasidir; uni haqiqiy bemorga dori buyurish sifatida qo‘llash mumkin emas.

Inglizcha: “Apply to the affected area.”

O‘zbekcha tarjimasi: “Zararlangan sohaga qo‘llansin.”

Ushbu iborada dori vositasining miqdori yoki qo‘llash chastotasi ko‘rsatilmagan. Tarjimon asl matnda mavjud bo‘lmagan ma’lumotni o‘zicha qo‘shmasligi kerak.

Qisqartmalarni tarjima qilishdagi muammolar

Retseptlarda qisqartmalar ko‘p uchraydi. Ularning ayrimlari turli tibbiy vaziyatlarda har xil ma’noni anglatishi mumkin. Shu sababli qisqartmani faqat shakliga qarab tarjima qilish xavfli.

Qisqartma yoki ibora	Odatdagi ma’nosi	Tarjimada e’tibor beriladigan jihat
PO	Og‘iz orqali	Kontekst bilan tekshiriladi
IV	Vena ichiga	Yuborish yo‘lini bildiradi
IM	Mushak ichiga	Yuborish yo‘lini bildiradi
SC / SQ	Teri ostiga	Muassasa qo‘llaydigan standart bilan tekshiriladi
PRN	Zarurat bo‘lganda	Zarurat sharti va boshqa ko‘rsatmalar ham aniqlanishi kerak
BID	Kuniga ikki marta ma’nosida ishlatilishi mumkin	Rasmiy ko‘rsatmada imkon qadar to‘liq yozuv afzal

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

TID	Kuniga uch marta ma'nosida ishlatilishi mumkin	Qabul vaqtlarini o'zboshimchalik bilan belgilamaslik kerak
QID	Kuniga to'rt marta ma'nosida ishlatilishi mumkin	Asl ko'rsatma bilan tekshiriladi
q8h	Har 8 soatda	“Kuniga uch marta” bilan har doim ham teng emas
OD	Kontekstga bog'liq	Kuniga bir marta yoki oftalmologiyada “o'ng ko'z” ma'nosida uchrashi mumkin

Xavfsizlikka oid manbalar *QD*, *QOD*, *U* va ayrim boshqa yozuvlarni noto'g'ri talqin qilish xavfi tufayli ishlatmaslik yoki standartlashtirilgan to'liq ifodalar bilan almashtirishni tavsiya qiladi [1–3]. Shu bois o'quv va amaliy tarjimalarda qisqartmaning taxminiy ma'nosini tanlash o'rniga, to'liq matnni aniqlashtirish maqsadga muvofiq.

Retsept tarjimasida sonlar, o'lchov birliklari va o'nli kasrlar asl matnga muvofiq saqlanishi kerak. Masalan, mg — milligramm, mL — millilitr, g — gramm. Massa va hajm birliklari bir-birining o'rnida ishlatilmaydi.

Dori vositalariga oid xavfsizlik tavsiyalarida 1 dan kichik qiymatlarda kasr oldidan nol yozish (masalan, 0.5 mg) va keraksiz kasr nolini ishlatmaslik (masalan, 5 mg o'rniga 5.0 mg yozmaslik) kabi tamoyillar keltiriladi [2, 3]. Bunday yozuv qoidalari sonni noto'g'ri o'qish ehtimolini kamaytiradi.

Tarjimon: asl matndagi doza va birliklarni o'zboshimchalik bilan o'zgartirmasligi;

mg va mL kabi birliklarni chalkashtirmasligi;

tushunarsiz raqam yoki birlikni taxmin asosida “tuzatmasligi”;

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

noaniq yoki xavfli ko'rinadigan ko'rsatmani farmatsevt yoki retsept yozgan tibbiyot mutaxassisi bilan tekshirtirishi kerak.

4. MUHOKAMA (DISCUSSION)

Tahlil ingliz tilidagi retseptlarni o'zbekchaga tarjima qilishda uchta asosiy omil muhimligini ko'rsatadi: terminologik aniqlik, kontekstni to'g'ri anglash va dori vositalaridan foydalanish xavfsizligini hisobga olish.

Birinchidan, so'zma-so'z tarjima har doim ham to'g'ri natija bermaydi. Tarjimon inglizcha iboraning tibbiy vazifasini aniqlab, uni o'zbek tilida tushunarli shaklda ifodalashi lozim. Shu bilan birga, asl ko'rsatmada mavjud bo'lmagan doza, vaqt yoki qo'llash usulini qo'shish mumkin emas.

Ikkinchidan, qisqartmalar tarjimaning eng mas'uliyatli qismlaridan biridir. Bir xil harflar turli klinik kontekstlarda boshqa ma'noga ega bo'lishi mumkin. Dori vositalari bilan bog'liq xatolarni kamaytirish bo'yicha tavsiyalar ko'rsatmalarni imkon qadar to'liq, standart va tushunarli yozishni qo'llab-quvvatlaydi [1–3]. Demak, qisqartmalar lug'atidan foydalanishning o'zi yetarli emas; kontekst va hujjat manbasi ham tekshirilishi kerak.

Uchinchidan, tarjima sifati ko'p bosqichli tekshiruv orqali oshiriladi. AQSh Milliy akademiyalari materiallarida dori yorliqlarining tarjimasi malakali tarjimon, ikkinchi tarjimon va farmatsevt tomonidan tekshirilishi, zarur hollarda esa maqsadli auditoriyada tushunarlilik baholanishi tavsiya etiladi [4]. Ushbu yondashuv retsept tarjimasi o'quv materiallari va bemorga mo'ljallangan ko'rsatmalarda ayniqsa muhim.

Tibbiy ta'lim jarayonida talabalarga inglizcha farmakologik terminlarni o'rgatish bilan bir qatorda, tarjima qilingan matnni asl nusxa bilan solishtirish, birliklarni tekshirish, noaniq qisqartmalarni aniqlash va tarjimon vakolatidan tashqariga chiqmaslik ko'nikmalarini ham shakllantirish zarur.

1-rasm. Retsept tarjimasining xavfsiz ish jarayoni

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

Asl inglizcha matn → Termin va kontekstni aniqlash → Doza hamda birliklarni tekshirish → O'zbekcha tarjima → Mutaxassis tekshiruvi → Yakuniy matn

Izoh: rasm muallif tomonidan maqola mazmunini tushuntirish uchun ishlab chiqilgan sxematik tasvirdir.

2-rasm. Retsept tarjimasida tekshiriladigan asosiy qismlar

Dori nomi — dori shakli — doza va o'lchov birligi — yuborish yo'li — qabul qilish chastotasi — davolash davomiyligi

Izoh: sxema tekshiruv ro'yxati sifatida tuzilgan; bu elementlarning barchasi har bir retseptda bir xil ko'rinishda berilishi shart degani emas.

5. XULOSA (CONCLUSION)

Ingliz tilidagi retseptlarni o'zbek tiliga to'g'ri tarjima qilish farmakologik terminologiyani bilish, tibbiy kontekstni tushunish va asl ko'rsatmaning mazmunini to'liq saqlashni talab qiladi. Dori shakllari, dozalash birliklari, yuborish yo'llari va qabul qilish tartibini ifodalovchi terminlar izchil qo'llanishi kerak. Noaniq qisqartmalar, tushunarsiz sonlar yoki bir-biriga mos kelmaydigan ko'rsatmalar taxmin bilan tarjima qilinmasdan, vakolatli tibbiyot mutaxassisi tomonidan aniqlashtirilishi lozim. O'quv jarayonida terminologik lug'atlar, asl va tarjima matnlarini qiyoslash hamda mutaxassis tekshiruidan foydalanish tarjima sifatini oshirishga yordam beradi.

Ushbu maqola tavsifiy tahlilga asoslangan bo'lib, kelgusidagi tadqiqotlarda farmakologiya talabalari tarjimalarini baholash, tipik xatolarni tasniflash va tarjima aniqligini tekshirish mezonlarini ishlab chiqish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Australian Commission on Safety and Quality in Health Care. *Recommendations for Safe Use of Medicines Terminology*. 2024. Available at:

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY international scientific conference

<https://www.safetyandquality.gov.au/resources/recommendations-safe-use-medicines-terminology>

2. The Joint Commission. *Managing Health Information: Use of Abbreviations, Acronyms, Symbols and Dose Designations—Understanding the Requirements*. Available at:

<https://www.jointcommission.org/en/knowledge-library/support-center/standards-interpretation/standards-faqs/000001229>

3. Institute for Safe Medication Practices (ISMP). *ISMP List of Error-Prone Abbreviations, Symbols, and Dose Designations*. 2024. Available at: <https://psnet.ahrq.gov/issue/ismp-list-error-prone-abbreviations-symbols-and-dose-designations>

4. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. *Standardizing Medication Labels: Confusing Patients Less*. Washington, DC: The National Academies Press; 2008. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK91532/>

5. Buxton I.L.O. Principles of Prescription Order Writing and Patient Compliance. In: Brunton L.L., Hilal-Dandan R., Knollmann B.C., editors. *Goodman & Gilman's The Pharmacological Basis of Therapeutics*. 13th ed. New York: McGraw-Hill Education; 2018.